

Cómics e dereitos humanos

AGUSTÍN FERNÁNDEZ PAZ
NOVA ESCOLA GALEGA

Proponse unha selección de títulos de cómic, de narrativa debuxada, con vontade de recuperar o que é a esencia deste medio: contar historias mediante unha linguaxe verbocómica.

Contar historias que, ademais de fascinar e entreter ofrezan unha visión do mundo, conteñan unha reflexión sobre as persoas e sobre o sentido da vida.

Moitas persoas poderían pensar, nun primeiro momento, que un apartado dedicado ós cómics non ten cabida nun monográfico coma este. A consideración social da banda deseñada é a dun medio onde atopamos produtos que ou ben explotan unha evasión aparentemente desideoloxizada (os cómics de humor, románticos ou de aventuras) ou ben se basean nuns contravalores (maniqueísmo, violencia, sexismo...) que van xusto no camiño contrario do que xenericamente entendemos como unha defensa dos dereitos humanos. Como moitos dos cómics ós que hoxe teñen acceso os rapaces e rapazas son auténticos subproductos, esa idea non fai máis que reforzarse na práctica. E acaba xulgándose un medio –o cómic– por uns produtos concretos –moitos dos cómics presentes nos quioscos– establecendo así unha inxusta xeneralización. Os adultos ven publicacións ateigadas de superheroes violentos, de heroínas que sufren continuos accesos de calor, de adolescentes xaponeses obsesionados pola roupa interior feminina, de animais antropomorfizados que repiten unha e outra vez as mesmas banalidades, e acaban por crer que eses son os únicos contidos que caben na narrativa debuxada.

A dictadura do mercado, esa dictadura que pretende pasar por invisible pero que, con man de ferro, condena uns produtos e potencia outros (non só no cómic; o cine, a televisión e a música sofren o mesmo mal), acaba impondo uns produtos feitos en serie, desprazando os cómics de interese a un mercado minoritario. Hoxe temos un panorama moito peor que o de hai uns anos, un panorama onde só parecen existir os produtos humorísticos, sexan españois (*Mortadelo, Superlópez...*) ou norteamericanos (todo o universo Disney), os cómics do cada vez máis amplo mundo dos superheroes (*Batman, Superman, Spiderman, Dare Devil, Os Catro Fantásticos* e un cada vez máis longo etcétera) e, con forza crecente, os variados produtos do manga xaponés, onde a solución violenta dos conflitos e unha fixación patolóxica pola roupa interior son as notas dominantes.

Cun panorama así, é doado entender que moitos pensen que os cómics só poderían valernos xusto para o contrario: para exemplificar, a través deles, os valores contrarios daqueles en que se fundamentan os dereitos humanos. E, sen embargo... Contra todas as circunstancias adversas, case sempre en edicións que non son doadas de atopar

—agás nas cidades onde exista unha librería especializada en banda deseñada—, existe outro tipo de cómic, un cómic con vontade de recuperar o que é a esencia do medio: contar historias mediante unha linguaxe verboicónica. Contar historias que, ademais de fascinar e entreter (como fai a literatura, como fai o cine), ofrezan unha visión do mundo, conteñan unha reflexión sobre as persoas e sobre o sentido da vida.

Este tipo de cómic case sempre o atopamos no formato de álbum, que é, ademais, o idóneo para formar unha comiteca, esa sección que non debera faltar na biblioteca xeral de ningún centro educativo. A escolma que aquí ofrecemos está pensada xustamente para unha sección así.

Trátase dunha selección moi restrinxida, onde só figuran aqueles álbumes que abordan explicitamente algún tema susceptible de servir como punto de partida para unha reflexión e un traballo sobre os dereitos humanos. É obvio que a selección podería ser moito maior, sobre todo se a ampliásemos a aqueles álbumes onde, na historia narrada, subxacen uns valores que afondan na dignidade da persoa. Pero é preferible centrarse só nuns poucos títulos; unha das vantaxes das seleccións curtas é que orientan de xeito máis claro a aquelas persoas que teñan só un coñecemento superficial do mundo do cómic. Pola contra, quen coñezan xa autores e obras salientables entenderán ben os límites fixados e, tanto ou máis ca min, saberán sobardar as fronteiras que deliberadamente me impuxen.

Algúns álbumes de interese

Art Spiegelmann: *Maus*. Norma/Mario Muchnick

Se hai álbumes de cómics imprescindibles, con historias tan vivas que ninguén debera deixar de ler, un deles sería este, sen dúbida ningunha. Para comentalo, déixolles a palabra a Ignacio Vidal-Folch

e Ramón de España: “A versión gráfica máis contundente e emotiva do xenocidio xudeu a cargo dos nazis non está na película de Steven Spielberg *A lista de Schindler*, senón nun tebeo chamado *Maus*. Escribiuno e debuxouno o norteamericano Art Spiegelman entre 1973 e 1990, e a sociedade culta do seu país premiouno cun Pulitzer. (...) É unha obra autobiográfica na que o autor utiliza a odisea de seus pais para reflexionar sobre o destino dun pobo e a súa propia posición no mundo. (...) A historietta necesita urxentemente máis libros como *Maus*”.

VV. AA.: *Los derechos humanos*. Ikusager Ediciones. VV. AA.: *Los derechos de la mujer*. Ikusager Ediciones. VV. AA.: *Los derechos del niño*. Ikusager Ediciones. VV. AA.: *Norte / Sur*. Ikusager Ediciones. VV. AA.: *Terra nostra*. Ikusager Ediciones.

Aínda que cada un destes cinco álbumes, aparecidos ó longo dos últimos trece anos (o primeiro é de 1985, o último, de 1998), merecería un comentario detallado, aquí nun único bloque por dúas razóns: porque todos eles forman parte do mesmo proxecto (a colección *Imágenes de la Historia*, que vai xa polos trinta títulos) e porque a concepción editorial é sempre a

mesma: cada álbum contén un conxunto de historias curtas sobre o tema elixido, feitas por un grupo de autores de renome. Isto fai que o contido de cada álbum sexa variado e desigual, tanto formal como tematicamente. Pero en todos os casos o conxunto é de alta calidade e, en ocasións, atopamos historias perfectas que, elas soas, xustifican xa a existencia do álbum. É o caso das aportacións de Miguelanxo Prado (“Esporas”, en *Terra nostra*; “Las rutas del agua”, en *Norte / Sur*), Alberto Breccia (“Dibujar o no”, en *Los derechos humanos*) ou Anni Goetzinger e Víctor Mora (“En una ciudad tan tranquila”, en *Los derechos humanos*), por citar só algunhas das historias que, entre un conxunto de tanta calidade, teñen unha intensidade tal que quedan gravadas con lume na nosa memoria.

Miguelanxo Prado: *Fragmentos de la enciclopedia delfica*. Norma Editorial. Miguelanxo Prado: *Stratos*. Norma Editorial. Miguelanxo Prado: *Crónicas incongruentes*. Norma Editorial. Miguelanxo Prado: *Páxinas crepusculares*. Deputación de A Coruña.

Se algo distingue a obra de Miguelanxo Prado, ademais da súa altísima calidade formal, é a preocupación ética —tanto no que se refire ós personaxes como á sociedade no seu conxunto— que subxace na práctica totalidade dos seus álbumes. De entre todos eles, seleccionamos aquí estes catro, moi diferentes entre si, pero que teñen en común un tratamento explícito dalgunha faceta dos dereitos humanos.

Fragmentos de la enciclopedia delfica é, en palabras do autor, “un intento de fabular o futuro” a través dunha serie de historias encadeadas onde aborda moitos dos temas que seguen tendo unha actualidade innegable: as culturas minorizadas, a explotación da persoa, a necesidade de vivir en harmonía coa natureza...

Stratos é un álbum diferente, ácido, duro e sombrío, un feroz axuste de contas cos absurdos sobre os que hoxe se basea a nosa sociedade. Méndez Ferrín escribiu que “*Stratos* supón unha reflexión poética sobre a dexeneración do sistema capitalista, sobre os diversos absurdos a que conduce a acumulación”.

Crónicas incongruentes, pola contra, ofrece sete narracións caracterizadas polo enfoque irónico e humorístico, malia abordar tamén moitos dos serios problemas da sociedade actual (a violencia contra os nenos, o carácter alienante que ten a manipulación dos deportes, a violencia e a opresión presentes na vida cotiá...).

Páxinas crepusculares reúne un conxunto de historias curtas de variada procedencia. Algunhas delas (“Collage dunha renuncia” ou “Bis repetita”) xustifican por si soas a inclusión nesta pequena escolma.

Raymond Briggs: *Cuando el viento sopla*. Debate.

A historia que se nos conta neste cómic comeza un día antes de que se produza un ataque nuclear contra Gran Bretaña. Os Bloggs, un matrimonio de xubilados que viven nunha casa dos arredores de Londres, deciden seguir fielmente as instrucións oficiais do goberno para o caso dun ataque nuclear. Os lectores imos asistindo, cun sorriso acedo, á inutilidade destes preparativos, ós enganos e contradicións que encerran as instrucións oficiais. Finalmente prodúcese o ataque, a bomba estoupa e, nun primeiro momento, os dous sobreviven. Pero pouco a pouco os efectos da explosión van acabando con eles, nunhas páxinas patéticas, ata chegar ó impresionante remate.

Velaquí un álbum feito abertamente ó servizo da causa pacifista, unha chamada de atención sobre os perigos do armamentismo e das posibilidades de autodestrución que hoxe seguen existindo. Ade-

mais, é un documento moi útil para realizar unha análise dos mecanismos de (des)información que emprega o poder na sociedade actual. Deste álbum, que no seu día tivo unha grande repercusión, fíxose posteriormente unha película de debuxos, bastante fiel á historia orixinal.

Pierre Christin / Enki Bilal: *La ciudad que nunca existió*. Norma Editorial. Pierre Christin / Enki Bilal: *El navío de piedra*. Norma Editorial. Pierre Christin / Enki Bilal: *Las falanges del orden negro*. Norma Editorial.

O guionista Pierre Christin e o debuxante Enki Bilal crearon, durante os anos oitenta, un conxunto de álbums de alta calidade. Desde a perspectiva que orienta esta selección, escollo os tres citados máis arriba. En calquera deles atopamos unha narración magnífica desde calquera punto de vista, sempre cun claro compromiso social. *La ciudad que nunca existió* ofrécenos unha historia que, a modo de parábola, aborda a explotación laboral propiciada polo sistema capitalista. *El navío de piedra* narra a loita dunha comunidade rural contra a especulación inmobiliaria. *Las falanges del orden negro* trata abertamente o tema do fascismo, a través dunha aventura complexa e apaixonante.

Carlos Giménez: *Paracuellos del Jarama*. Ediciones de la Torre. Carlos Giménez: *Barrio*. Ediciones de la Torre.

Estes dous álbums, de carácter autobiográfico, publicados nos anos posteriores a 1975, son dous documentos estremecedores (o primeiro, sobre todo, onde o autor rememora os seus anos como interno nun colexio para nenos pobres) que, cunha eficaz sobriedade narrativa, consiguen transcender os sucesos que contan e configurarse

como un alegato universal contra a opresión e a educación autoritaria.

Xaquín Marín: *Dos pés á testa*. Galaxia.

Pouco hai que dicir a estas alturas da obra de Xaquín Marín, un referente imprescindible na cultura galega deste último cuarto de século e, para o caso que nos ocupa, un dos pioneiros na creación dun cómic de expresión galega. Aínda que, por falta dunha industria cultural que permitise a súa continuidade no eido do cómic, tivo que orientar a súa creación cara ó humor gráfico, nunca o abandonou de todo. Neste álbum recopilatorio atopamos boas mostras da fonda ética que caracteriza a súa obra. Particularmente, eu destacaría as dúas series de tiras coñecidas como “Testa” e “Os Cen Pés”, que, malia empregar a vía do humor, constitúen unha estremecedora e aceda denuncia da opresión e da violencia institucional, con validez universal.

E ademais...

Ademais dos citados, existen moitos máis álbums que poderíamos englobar dentro dun tema tan amplo coma o dos dereitos humanos (ben porque estes aparecen como pano de fondo, ben porque desenvolven algún aspecto concreto que os toca directamente). Velaquí outros títulos de interese:

Yan / Edit: *Sati (Basil & George)*. Xerais. Paul Chadwick: *Concrete*. Norma Editorial. Hermann: *Sarajevo-Tango*. Planeta-De Agostini. Cosey: *Saigón-Hanoi*. Editorial Junior. Trillo / Altuna: *Charlie Moon*. Toutain Editor. Hugo Pratt: Corto Maltese: *Las celtas*. Hugo Pratt: Corto Maltese: *Bajo el signo de Capricornio*. Vittorio Giardino: *Jonas Fink (La infancia / La adolescencia / La juventud)*. Norma Editorial. Alfonso Font: *Taxi (El laberinto del Dragón / Un crucero al infierno / La fosa del diablo)*. Norma Editorial.

¿HA-
BERÁ
UNHA

FORTE
DESO-
RIEN-
TACIÓN

NA OR-
GANIZA-
CIÓN DA

ANDRADE...

O-
RIEN-
TA-
CIÓN?